

به نام خداوند جان و خرد

ارستان اردبیل
از مشیت تا کنون

داریوش به آذین

شناسنامه

سرشناسه: به آذین، داریوش
عنوان و نام پدیدآور: استان اردبیل از سرچشمه تاریک / داریوش به آذین.
مشخصات نشر: اردبیل: انتشارات محقق اردبیلی، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۸۸۴ ص.: ج. اول.
شابک: ۵-۴۹۳-۳۴۴-۶۰۰-۹۷۸: ۱۰۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: کتابنامه.
موضوع: اردبیل (استان)-- تاریخ
Ardabil (Iran: Province)-- History
رده بندی کنگره: ۲۰۷۳ DSR ۱۳۹۷ ب ۳۴۳/۳
رده بندی دیویی: ۹۵۵/۳۱۲۲
شماره کتابشناسی ملی: ۵۱۶۳۳۶۴

نام کتاب: استان اردبیل از مشروطیت تاکنون
تالیف: داریوش به آذین
ناشر: انتشارات محقق اردبیلی
چاپ، صحافی و لیتوگرافی: شیران نگار اردبیل
طراحی و گرافیک: کانون زرین گرافیک ۰۴۵-۳۳۴۶۰۹۴۲
صفحه آرای: میثم رحیم نژاد
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
نوبت و سال چاپ: اول / ۱۳۹۸
قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان
شابک: ۵-۴۹۳-۳۴۴-۶۰۰-۹۷۸

آدرس: اردبیل سه راه دانش بازار معطری طبقه فوقانی پلاک ۸ تلفن ۳۳۲۴۰۰۸۱

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۶	مظفرالدین میرزا	۴۲
«موقعیت جغرافیایی استان اردبیل»	۱۹	۴-۴ محمد علی میرزا ولیعهد و ناحیه اردبیل	۴۵
۱- حدود و موقعیت استان	۲۰	۴-۵ محمد حسن میرزا ولیعهد و ناحیه اردبیل	۵۰
۱-۲ تقسیمات جغرافیائی	۱۱	۱-۶ مهاجران آذربایجانی و اردبیلی در قفقاز	۵۲
۲- پیشینه تاریخی استان	۲۳	۴-۷ عباس زین و دباغان و انجمن سری در آستان و مشروطیت	۵۵
۳- اقلیم و عوامل شکل دهنده آب و هوای استان:	۲۵	۱- عقب نشینی «علیخان» حاکم مستبد اردبیل در مقابل حسن مردم	۵۵
۳-۱ ناهمواری های استان	۲۷	۲- حماسه ی قیام زنان اردبیل علیه «ناظم السلطنه» حکمران اردبیل	۵۵
۳-۲ عوامل طبیعی، عوارض زمینی	۲۸	۳- تشکیل انجمن های سری و زیرزمینی برای قیام مسلحانه	۵۶
الف- عوامل طبیعی	۲۸	«از انقلاب مشروطیت تا شهادت آخوندوف»	۵۷
ب- عوارض زمین	۲۹	۵- انقلاب مشروطیت و آذربایجان	۵۸
۳-۳ توپوگرافی شهر	۳۱	اول گرفتن مشروطیت از مظفرالدین شاه	۵۸
۳-۴ امکانات شهرستان و تاثیر آن در رشد شهرها	۳۲	دوم قیام مردم برای باز پس گیری آن پس از به	
۴- آذربایجان و قاجاریه	۳۳		
۴-۱ قاجاریه و ناحیه اردبیل	۳۶		
۴-۲ موقعیت اداری و سیاسی ناحیه اردبیل در قرن ۱۹	۳۹		
۴-۳ ناحیه اردبیل از دوره عباس میرزا تا			

- ۵۸ توپ بستن مجلس
- ۵۱-۵-۱ ناحیه اردبیل و استبداد صغیر ۶۰
- ۵۲-۵-۲ حکومت اردبیل در دوره ی قاجاریه ۶۳
- ۵۳-۵-۳ حکام اردبیل ۷۲
- ۵۴-۵-۴ نمایندگان اردبیل در مجلس شورای ملی ۷۸
- ۵۵-۵-۵ موقعیت شهر و قلعه ۸۰
- ۵۶-۵-۶ محالیت های شاهسوهان ها با مشروطه ۸۲
- ۵۷-۵-۷ آمدن کمته سار رشت به اردبیل ۸۵
- ۵۸-۵-۸ ستارخان در اردبیل ۸۷
- ۵۹-۵-۹ اتحاد عشایر علیه مشروط ۹۳
- شرط نامه ایلات مشکین و قوه داغ ر خال و غیره در حاشیه قرآن: ۹۵
- ۱۰-۵-۱۰ پیکار عشایر با ستارخان ۹۸
- ۱۱-۵-۱۱ فرار ستارخان ۱۰۲
- ۱۲-۵-۱۲ غارت، اردبیل ۱۰۴
- گزارش از غارت اردبیل ۱۰۷
- ۱-۶-۱ ورود قشون روس به اردبیل ۱۱۴
- ۲-۶-۲ قشون مشروطه در اردبیل ۱۱۷
- ۳-۶-۳ جنگ با قوجه بیگلرها ۱۲۰
- ۴-۶-۴ آشوب در اردبیل ۱۲۳
- ۵-۶-۵ شهادت آخوندوف ۱۲۵
- ۷-۶-۷ حکومت امیر عشایر در خلخال ۱۲۹
- ۱-۷-۱ حکومت رشید الممالک در خلخال ۱۳۰
- ۲-۷-۲ شروع مجدد شرارت های شاهسون ها ۱۳۱
- ۸- مسئله سکونت قشون روس ۱۳۳
- ۱-۸-۱ نقض حاکمیت و تعدی به جان و مال مردم ۱۳۴
- ۲-۸-۲ تعرضات و قاچاق و سرقت در سرحدات ۱۴۰
- ۳-۸-۳ مسائل سرحدات ۱۴۲
- از جنگ جهانی اول تا کودتای سوم اسفند ۱۲۹۹ ش ۱۴۷
- ۹- ناحیه اردبیل و جنگ جهانی اول ۱۴۸
- ۱-۹-۱ اردبیل و انقلاب بلشویکی ۱۵۷
- ۲-۹-۲ مناقشات در قفقاز ۱۶۴
- ۱-۱-۱-۹ فرقه عدالت و نهضت جنگل ۱۶۶
- ۲-۱-۱-۹ عرض اندام روس ها در اردبیل ۱۶۸
- ۳-۹-۱ مطبوعات اردبیل ۱۷۲
- ۱-۱-۱-۹ میرزا علی اکبر و رکود فرهنگی ۱۷۵
- «نکته های ۱۲۹۹ تا جنگ جهانی دوم ۱۸۹»
- ۵-۹-۱ اردبیل در آستانه کودتای ۱۲۹۹ ۱۹۰
- ۶-۹-۲ کودتای رضاخان ۱۹۱
- ۷-۹-۳ عمران شهری و اصلاحات اجتماعی ۱۹۳
- ۸-۹-۴ سرکوبی فولادلوها ۲۰۰
- ۱-۸-۱-۹ اعدام سران فولادلوها ۲۰۳
- ۲-۸-۱-۹ بازداشت عظمت خانم ملکه

۲۷۸	۱۰-۱۳- پایان جنگ جهانی و آذربایجان	۲۰۶	فولادلوها
۲۸۴	۱۱-۱۳- تشکیل هیأت موسسان و کمیته محلی فرقه دمکرات	۲۱۲	۱۰-۱- نظام اداری اردبیل در دوره پهلوی
۲۸۶	۱۲-۱۳- کنگره فرقه دموکرات	۲۱۵	۱۰-۲- مسائل روستایی و عشایری استان
۲۸۸	۱۳-۱۳- دخالت های علنی شوروی در غائله آذربایجان	۲۱۸	ساحت مقدس مجلس شورای ملی
۲۹۱	۱۴-۱۳- دستورمحرمانه سران شوروی برای تأسیس فرقه دموکرات در آذربایجان	۲۲۰	۱۱- مسافرت های رضا شاه به اردبیل:
۲۹۷	۱۵-۱۳- مداخله روس ها در امور تامینی شهر و ناحیه اردبیل	۲۲۲	۱۲- اسکان عشایر
۳۰۲	۱۶-۱۳- توزیع سلاح بین اعضای فرقه	۲۲۷	۱۲-۱- توسعه و عمران دشت مغان
۳۰۷	۱۷-۱۳- خیزش برای خودمختاری	۲۳۵	از جنگ دوم جهانی تا پایان جنگ
۳۰۸	۱۸-۱۰-۱- لیم شهربانی و ژاندارمری اردبیل	۲۳۶	۱۳- اردبیل و جنگ جهانی دوم
۳۱۲	۱۹-۱۳- خلع سلاح پادگان ها	۲۳۷	۱۳-۱- تعرض و تجاوز
۳۱۴	۲۰-۱۳- محاصره و تسخیرنمین	۲۴۹	۱۳-۲- تثبیت مواضع قشون روس
۳۱۶	۲۱-۱۳- اشغال آستان	۲۵۰	۱۳-۳- شناسائی منطقه پیش از اشغال
۳۱۷	۲۲-۱۳- اشغال مشکین شهر	۲۵۱	۱۳-۴- بازتاب جنگ سرد روس ها در اردبیل
۳۲۰	۲۳-۱۳- بحران در اردبیل	۲۵۲	۱۳-۵- تأسیس حزب توده و بازتاب آن در منطقه
۳۲۲	۲۴-۱۳- تسلیم تیپ اردبیل	۲۵۴	۱۳-۶- مداخلات روس ها در روستاها و میان عشایر
۳۲۵	۲۵-۱۳- شکل گیری فرقه دموکرات	۲۵۹	۱۳-۷- مزاحمت های کنسولگری در اردبیل
۳۳۴	۲۶-۱۳- تخلیه قشون شوروی	۲۶۳	۱۳-۸- آغاز فعالیت برای تکوین فرقه دموکرات
۳۳۶	۲۷-۱۳- تضعیف موقعیت سیاسی فرقه دمکرات	۲۶۵	۱۳-۹- اعمال نفوذ روس ها در منطقه عشایری
۳۳۸	۱۴- آغاز مبارزه با دموکرات ها	۲۷۳	

« از پایان جنگ جهانی دوم تا
تخلیه قشون شوروی ۲۷۷ »

- ۴۰۲-۱۵-۳- کودتای ۲۸ مرداد اردبیل
- ۴۰۴-۱۵-۴- غارت و چپاول در دوروستای خلخال
- ۴۰۹-۱۵-۵- اختناق بعد از کودتا
- ۴۱۳-۱۵-۶- سفر دوم شاه به اردبیل
- ۴۱۶-۱۵-۷- اصلاحات ارضی
- ۴۱۸-۱۵-۸- سفر سوم شاه به اردبیل
- ۱۶- مخالفت آیت الله خمینی با لایحه ایالتی و ولایتی
- ۴۱۹-۱۶-۱- مخالفت آیت الله خمینی با اصلاحات ارضی
- ۴۲۰-۱۶-۲- تداوم مخالفت های آیت الله خمینی و دستگیری و تبعید ایشان
- ۴۲۳-۱۶-۲- عکس العمل روحانیون اردبیل
- ۴۲۵-۱۶-۴- آخرین سفر شاه به اردبیل
- ۴۳۰-۱۶-۱- مطبوعات در دوره پهلوی دوم
- ۴۳۷-۱۶-۶- مطبوعات دوره انقلاب اردبیل
- ۴۳۸-۱۶-۷- نهضت انقلاب در استان
- ۱۶-۸- نقش بزرگ اردبیل در جنگ ایران و عراق
- ۴۵۳-۱۶-۹- استان شدن اردبیل
- ۴۵۴-۱۷- مرکز استان در دوره گذشته و معاصر
- ۴۵۹-۱۷-۱- کالبد و توسعه شهر در گذشته
- ۴۶۱-۱۷-۲- محلات مرکز استان در دوره صفویه
- ۴۶۳-۱۷-۳- محلات شهر در دوره قاجار
- ۴۶۴-۱۷-۴- کالبد مرکز استان در یک قرن اخیر
- ۱۴-۱- اعزام نیرو به آذربایجان و فروپاشی فرقه دموکرات
- ۳۴۰-۱۴-۲- اردبیل در هنگام سقوط فرقه و فرار آنان
- ۳۴۸-۱۴-۳- فرار به سوی مرزها
- ۳۵۳-۱۴-۴- پیشینه رهبران فرقه
- ۳۵۵-۱۴-۴-۱- دید جعفر پیشه وری
- ۳۵۸-۱۴-۴-۲- مرام الله جاوید
- ۳۶۷-۱۴-۴-۳- غلام یحیی انشایان
- ۳۶۸-۱۴-۴-۴- حسن خود
- ۳۷۰-۱۴-۴-۵- جودت و اعتلای فرهنگ مرام اردبیل
- ۳۷۶-۱۴-۴-۵- امیر علی لاهوری
- ۳۷۷- تبریز آشوب زده و عبور از خاک و مان
- ۳۸۱-۱۴-۴-۶- فعالیت فرقه دموکرات در ساجرت
- ۳۸۵-۱۴-۴-۷- ورود کامبخش به باکو و کودتا در فرقه دموکرات
- ۳۸۷-۱۴-۴-۸- دو شاعر اردبیلی عضو فرقه
- ۳۸۸-۱۴-۴-۹- آذر اوغلی
- ۳۸۸-۱۴-۴-۱۰- علی توده (متولد اردبیل در سال ۱۳۰۴ / ۱۹۲۵)
- ۳۹۰-۱۵- سفر اول شاه به اردبیل
- ۳۹۲- «از کودتای ۲۸ مرداد تا نهضت انقلاب در اردبیل ۳۹۵»
- ۱۵-۱- اردبیل و ملی شدن صنعت نفت ۳۹۶
- ۱۵-۲- شهردار شدن باباصفری ۳۹۹

پیشگفتار

مطالعه اینجانب در پیوند با تاریخ اردبیل برمیگردد به پنجاه سال پیش یعنی سال تحصیلی ۴۵-۱۳۴۴ دانشمده بهران که دوره لیسانس جامعه شناسی خود را تحت عنوان منوگرافی (تگ نگاری) اردبیل: زیر نظر مرحوم دکتر غلامحسین صدیقی پدر جامعه شناسی ایران گذراندم و از آن تاریخ علاقه و دغدغه فکری من مطالعه و بررسی مسائل زادگاهم اردبیل بوده است.

در قبل از انقلاب سه مقاله در ارتباط با تاریخ اردبیل از اینجانب در مجله معتبر بررسی های تاریخی منتشر شده است. همچنین هفت مقاله در مجله های این شهر در دانشگاه های ایران به شرح زیر ارائه کرده ام:

- ارائه مقاله مربوط به سنگ «باران زا» اردبیل در دانشگاه شهید بهشتی در قبل از انقلاب.
- ارائه مقاله مربوط به تاریخ اردبیل در دانشگاه آذربادگان «تبریز بعد» قبل از انقلاب.
- ارائه مقاله مربوط به «دژ بهمن» در دامنه کوه سیلان در دانشگاه کرمان (شهید باهنر فعلی).

- ارائه مقاله مربوط به ضرب المثل های رایج در اردبیل در دانشگاه اصفهان در قبل از انقلاب ارائه مقاله مربوط به سیلان در اسطوره و تاریخ در دومین کنگره تحقیقات ایران شناسی در تهران در بعد از انقلاب.

- ارائه دو مقاله مربوط به موقوفات شیخ صفی و شرح حال ایشان در دانشگاه تبریز بعد

از انقلاب

در بخش سی و هفتم به تفصیل از پنج طایفه شاهسون (آلارلو، پولادللو، یورتچی، حاجی خوجالوو و قوجه بیگلرها) که در تاریخ استان به ویژه در انقلاب مشروطیت در منطقه نقش آفرین بوده اند سخن رفته و در بخش های سی و نهم به متجاوز از شصت تن از چهره های سرشناس استان اشاره شده است.

در تالیف این کتاب از روش مشاهده، مصاحبه و استفاده از اسناد و مدارک به ویژه از نشریات دفتر برنامه ریزی استان، مرکز آمار ایران و طرح های جامعی که تا کنون در باره شهرستان اردبیل تهیه گردیده بهره مند بوده ام. در روایت تاریخ و حوادث تاریخی سعی به عمل آمده که از مدیحه سرایی و مرثیه خوانی خود داری کرده و احساسات خود را در ذکر وقایع دخالت ندهم و وقایع را همانطور که اتفاق افتاده به رشته تحریر در آورم.

برخلاف گفته مورخ بگلاسی ادوارد گیبون (۱۷۹۴-۱۷۳۷ م) صدای تاریخ نه نجوای نفرت است و نه آوای چای سی. که مورخ امروزی بقول دکتر فخرالدین عظیمی، استاد تاریخ، باز شناخت حرفه ای تحلیل دانه گذشتگان در سایه دلبستگی به هنجارهای حقیقت و انصاف و وجدان، ورها از وسوسه ای پاپلوسی یا کین توزی است.

تاریخ به معنای امروزی تلاشی است روش مد برای فهم ژرفانگانه و بررسی منصفانه حال و تجربه گذشتگان. تصویر یا تصویری از گذشته که در این تلاش است با زندگی امروزی ما پیوند استوار دارد و چه بسا تعیین کننده جزء اصلی آینده ی ماست.

از آقای عزیزاحدی مدیر پرتلاش انتشارات محقق اردبیلی که با انتشارات خود در اعتلا و غنای فرهنگ مردم استان کوشا بوده تشکر و قدر دانی می گردد. هم چنین از کتابخانه مرکز آمار ایران و کتابخانه سازمان و مدیریت برنامه ریزی استان اردبیل که اطلاعات و آمار مورد نیاز را در اختیار اینجانب قرار دادند همینطور از آقای مهندس بهروز اربابی و آقای دلاور قوام و همسر م تابان هاشمی که در تهیه بیوگرافی اشخاص سرشناس اردبیل با اینجانب همکاری کرده اند سپاسگزاری می نمایم. از همه مهمتر دوست دانشمندم آقای دکتر جواد وهاب زاده که آخرین تالیف خود را برای اینجانب فرستاده است. در این کتاب از برخی از مطالب آن با ذکر مأخذ استفاده کرده ام. از این بابت مرهون لطف ایشان می باشم.